

чесність, в умовах індивідуального розв'язання завдання виявляється негативна моральна спрямованість.

Висновок. У результаті емпіричного дослідження детально проаналізувавши компоненти моральної свідомості дошкільників (когнітивний, емоційний та поведінковий) встановлено, що домінуючим рівнем усвідомлення моральних норм у групі дошкільників є середній. Дослідження показало, що більшість дітей, оцінюючи моральні норми, орієнтуються на конкретні дії, конкретних людей, попередній досвід, і, зрідка – на казкових персонажів. Емоційні реакції на моральні норми та категорії здебільшого є адекватними, проте в поведінкових реакціях існує негативне ставлення до моральних норм.

Результати емпіричного дослідження засвідчили нерівномірність динаміки розвитку компонентів моральної свідомості. Встановлено, що у дітей переважає високий рівень розвитку когнітивного компоненту поряд із недостатньо сформованим емоційним та поведінковим.

Діагностичний зріз кожного із компонентів моральної свідомості дошкільників засвідчив необхідність впровадження корекційно-розвивальної програми, з чим і пов'язані *перспективи* подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. *Особистість виховується в сім'ї* / І.Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – №2. – С. 6-10.
2. Кузьменко В. У. *Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: Монографія* / В.У. Кузьменко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 354 с.
3. Малихін А. *Моральна свідомість особистості: сутність та структура [електронний ресурс]* / Андрій Малихін. – Режим доступу до журн.: http://bdpu.org/scientific_published/2005/Pedagogical_studios/
4. Павелків Р. В. *Розвиток моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: спец. 19.00.07 - «Педагогічна та вікова психологія»* / Р.В. Павелків. – К., 2005. – 40 с.
5. Поніманська Т. І. *Моральне виховання дошкільників: Навчальний посібник* / Т.І. Поніманська. – К.: Вища школа, 1993. – 111 с.
6. Фольваркова В. І. *Показники та рівні розвитку моральної свідомості особистості* / В.І. Фольваркова // Дошкільна освіта. – 2004. – №3 (5). – С. 15-19.

Отримано 07.05.2015 р.

УДК 159.9.923.2

Павлін Д.О.[°]

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, аспірантка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЛЕЙБЕК ТЕАТРУ, КЛАСИЧНОГО ІГРОВОГО ТЕАТРУ І ПСИХОДРАМИ

Був проведений порівняльний аналіз основних характеристик Плейбек театру, класичного театру та психодрами на основі певних критеріїв: встановлення понять, керівник, учасники, особистісні якості, особливості гри, глядачі, декорації, тематика та особливості процесу.

[°] © Павлін Д.О., 2015 р.

Ключові слова: Плейбек-театр, класичний театр, психодрама, визначення
Проведен сравнительный анализ основных характеристик Плейбек театра, классического театра и психодрамы на основе определенных критериев: определение понятий, руководитель, участники, личные качества, особенности игры, зрители, декорации, тематика, особенности процесса.

Ключевые слова: Плейбек-театр, классический театр, психодрама, определения
Comparative analysis of main characteristics of Playback-theatre, classic theatre and psychodrama was made. It based on specific criteria like the definition of concept, director, participants, personal characteristics, specificity of the game, viewers, decorations, themes and features of process.

Keywords Playback-theatre, classic theatre, psychodrama, definitions

Актуальність. У зв'язку з тим, що в науковій літературі не представлено чіткої структури відмінностей між суміжними сферами терапії і мистецтва, поданий аналіз являє науковий інтерес для представників класичного театру, психодрами і Плейбек-театру. Критеріями аналізу виступають такі поняття: керівник, учасник і його особисті якості, особливості гри в даному напрямку, глядачі, декорації, тематика та особливості процесу.

Багато людей, які вперше зустрічаються з поняттям Плейбек-театру, рано чи пізно запитують, чим відрізняється цей театр від класичного і від психодрами, а що у них спільного. Частота виникнення цього питання вказала нам на актуальність детального порівняння цих трьох сфер: Плейбек-театру, класичного ігрового театру (у поданні К. Станіславського) і психодрами (як її задумував Я. Морено). Вам будуть представлені кілька критеріїв, за якими і буде проводитися порівняльний аналіз.

Мета статті: провести диференційний аналіз понять Плейбек театру, ігрового театру і психодрами.

Визначення. *Плейбек театр* - театр імпровізації та спонтанності, де глядачі розповідають свої історії, а актори тут же програють їх на сцені [1]. Комбінує в собі елементи сценічного та вуличного театру, інтерактивного мистецтва (хепенінгу, перформансу), психологічного шоу і психодраматних постановок [2, с. 190].

Сценічний театр - це рід мистецтва, специфічним засобом вираження якого є сценічна дія, що виникає в процесі гри актора перед публікою. Також театр - це синтез усіх мистецтв, він включає в себе музику, архітектуру, живопис, кінематограф, фотографію [3, с. 27].

Психодрама - метод психотерапії та психологічного консультування, створений Якобом Морено. Класична психодрама - це терапевтичний груповий процес, в якому використовується інструмент драматичної імпровізації для вивчення внутрішнього світу людини [4, с. 13].

Таким чином, Плейбек-театр увібрав в себе елементи і сценічного театру, і психотерапевтичного методу. У зв'язку з цим синкретизмом досить складно розібратися і уявити собі, що все ж таки являє собою Плейбек-театр у своїй самодостатній формі.

Тому перейдемо до наступного критерію.

Керівник. У театрі Плейбек ведучий керує процесом і є посередником між акторами і глядачами. Він вислуховує історію, орієнтує акторів у виборі техніки. Головною персоною перформансу, як пише В. Савінов, є "кондактор" (англ. "Conductor") - так традиційно називають ведучого Плейбек-театрального дійства

[2, с. 195]. З англійської перекладається як "диригент" (муз.) Або "провідник" (фіз.). Дійсно, кондактор ніби "диригує" всіма, хто зібрався на дійство і як би "проводить" енергію присутніх - між глядачами та акторами, від душі до душі.

Театральний режисер - особа, в обов'язки якого входить постановка п'єси. Режисер бере на себе відповідальність за естетичну сторону вистави і її організацію, підбір виконавців, інтерпретацію тексту і використання сценічних засобів, що знаходяться в його розпорядженні [5, с. 77].

Режисер психодрами є одним з найбільш активних керівників психокорекційних груп. Він виступає в ролі каталізатора, статус якого більшою чи меншою мірою аналогічний статусу члена групи. Більше того, він, як правило, не працює з учасником один на один, а намагається використати потенційні можливості всієї групи [6, с. 46].

Звичайно ж, мається на увазі, що функції всіх трьох керівників перетинаються і взаємодоповнюють один одного, але акцент робиться на головні відмінні особливості діяльності трьох керівників цих різних процесів. Спільним для всіх трьох є провідна роль, незважаючи на різний ступінь директивності і включеності - якщо кондактор Плейбек-театру скоріше є посередником, ніж повноцінним керівником, то режисер займає непохитно авторитарну позицію.

Учасники. *Актори плейбек* розігрують історію на сцені на очах у глядачів, без попередньої підготовки, спонтанно імпровізуючи і розкриваючи естетичну суть історії [1].

У класичному театрі основним засобом виразності є актор, який через дію, використовуючи різні театральні прийоми і форми існування, доносить до глядача суть того, що відбувається на сцені [3, с. 58]. При цьому актором не обов'язково може бути жива людина. Це може бути лялька або який-небудь предмет, який керується людиною.

У психодраматичному процесі можна виділити кілька важливих учасників [4, с 89]:

1. Протагоніст. Перший гравець (від грец. «Protos» - перший і «agon» - боротьба, гра), зображує в психодрамі героя, головного виконавця психодраматичної сцени, який представляє свої проблеми.

2. Режисер (фасилітатор). Той, хто допомагає клієнту досліджувати свої проблеми. Як правило, це психолог.

3. Допоміжні «Я». Це клієнти, які виконують допоміжні ролі і підсилюють функції психолога. Вони можуть уособлювати значущих для протагоніста людей або частини його власного «Я».

За цим критерієм видно, що учасники у всіх трьох розглянутих явищах щонебудь зображують і відображають: почуття, переживання, образи, істот і так далі. Особливістю відмінностей є те, на чому робиться акцент: на історії глядачів, на п'єсі або на внутрішньому світі протагоніста. Хоча всі ці грані в будь-якому випадку є відображенням людського досвіду.

Крім загальної характеристики, необхідно детальніше зупинитися на ще кількох моментах, які стосуються учасників трьох процесів.

Особистісні якості. *Актори в Плейбек театрі* повинні володіти акторськими, режисерськими і психологічними знаннями та навичками, які розвиваються в професійних навчальних програмах з підготовки Плейбек практиків, а також такими особистісними якостями як: експресивність, емоційна

чутливість, творча уява, майстерність взаємодії і володіння власним тілом [2, с. 197].

Актор класичного театру повинен володіти такими здібностями: акторські здібності (вміння перевтілюватися в різні образи незалежно від своїх особистісних особливостей); творчі здібності; глибина і багатство уяви; чиста, ясна дикція; добре розвинена вербальна, образна і емоційна пам'ять; високий рівень розвитку концентрації і переключення уваги (здатність протягом тривалого часу зосереджуватися на одному предметі і швидко переходити з одного виду діяльності на інший); психоемоційна врівноваженість; вміння вільно і розкуто рухатися, танцювати; наявність красивого, сильного, гнучкого голосу і вміння ним управляти, технічно розпоряджатися залежно від характеру художнього твору; здатність втілювати образ персонажа перед кінокамерою; здатність знаходити контакт з глядачем.

Психодрама не пред'являє особливих вимог до особистісних якостей учасників групи.

З цього опису видно, що найбільша вимогливість спрямована на актора сценічного театру, тому що це професія. Існуючий перелік особистісних якостей актора Плейбек-театру пояснюється прагненням наблизити цей новий вид перформансу, сполученого з творчістю, до професійного рівня, а також потребою естетичного зображення всього, що відбувається, чого буде складно досягти, якщо не зосереджуватись на особистісних якостях актора. А так як для психодрами головною метою є звільнення творчого потенціалу людини, то для цього не так важливо, наскільки розвинені акторські здібності в учасників групи.

Особливості гри. *Плейбек-театр* закликає акторів слухати, вивільняє їх інтуїцію і натхнення, передбачає довіру і підтримку один одного, апелює до властивої їм особистої мудрості і життєвого досвіду. Тому при навчанні плейбек-театру, на додаток до акторській майстерності, необхідно розвивати в акторів глибоку самосвідомість і саморозуміння [1].

Почуття актора в *ігровому театрі* - це його власні почуття, джерелом яких є його внутрішній світ. Він багатогранний, тому актор, насамперед, досліджує себе і намагається знайти потрібне йому переживання в собі, він звертається до власного досвіду, або намагається пофантазувати, щоб знайти в собі те, чого він ніколи не відчував у реальному житті. Щоб персонаж відчував і діяв найбільш вірним чином, необхідно зрозуміти і продумати обставини, в яких він існує. Обставини визначають його думки, почуття і поведінку. Актор повинен зрозуміти внутрішню логіку персонажа, причини його вчинків. Актор повинен для себе «виправдати» кожне слово і кожну дію персонажа, тобто зрозуміти причини і цілі. Як писав К. С. Станіславський, «сценічна дія має бути внутрішньо обґрунтована, логічна, послідовна і можлива у дійсності» [3, с. 117]. Актор повинен знати (якщо це не зазначено в п'єсі - придумати) всі обставини, в яких знаходиться його персонаж. Це знання причин, а не самих емоційних проявів, дозволяє акторові щоразу по-новому переживати почуття персонажа, але з однаковим ступенем точності і «правдивості».

Ці причини і виправдання дійсності актор Плейбек знаходить в самій історії, яку розповідає глядач, актору не потрібно нічого виправдовувати, якщо він правильно відчув оповідача. І в цьому ж привабливість «непостійності», яка відбувається на сцені, - актори можуть повторити раніше зігране, але це швидше

виняток, ніж правило. Тому акторам не доводиться кожен раз згадувати і виправдовувати свої вчинки, які вони зображують на сцені. Кожна історія, кожен виступ - це новина, яка правдива апіорі (якщо вона правдива для самого оповідача). Сюди якнайкраще підходить відомий вислів «Життєві драми йдуть без репетицій». І всі, хто є свідками Плейбек перформансу, можуть у цьому переконатися.

У продовженні теми спонтанності необхідно сказати про поєднання принципу "тут і зараз" і можливостей рольової гри в *психодрамі*. Сцену за сценою протагоніст, за допомогою учасників групи, драматично програє хвилюючу його ситуацію. Спочатку протагоніст вибирає з учасників групи того, хто буде грати його самого в тих випадках, коли він сам буде в іншій ролі. Потім - вибираються учасники на ролі важливих для його життєвої ситуації персонажів (це можуть бути як реальні люди, так і його фантазії, думки і почуття). Члени групи активно залучаються до роботи всередині групи, особливо якщо вони виступають під час вистав як "допоміжні Я". Такі особливості групової динаміки, як групові норми, теми і боротьба впливів, мають в психодрамі велике значення. Так само як у Т-групах і Інкауентер-групах, зворотній зв'язок, який дають члени групи, розцінюється в психодрамі не як проекція, яка заважає терапевтичному процесу, а як існуюча реальність.

Наступною важливою складовою при порівнянні театру Плейбек, класичного ігрового театру і психодрами є глядачі.

Глядачі. У *Плейбек-театрі* глядач виходить на сцену і розповідає історію зі свого життя (або сон, стан, почуття, фантазію). Наприкінці перформансу ведучий може попросити глядачів висловити своє ставлення до минулого виступу, і, згідно цих висловлювань, акторська команда імпровізує фінал перформансу [1].

Театр в класичному його уявленні вважається найсильнішим засобом впливу на людину, оскільки, побачивши, що відбувається на сцені, глядач асоціює себе з тим чи іншим персонажем, і через катарсис (очищення через страждання) всередині нього відбуваються зміни.

Глядачі в психодрамі - це члени групи, які не беруть безпосередньої участі у психодраматичній дії, але обговорюють ситуацію після її завершення, в тому числі і відносно до самих себе. На заключному етапі заняття вони демонструють своє емоційне ставлення до подій, розповідають про хвилювання і конфлікти, які аналогічні до тих, що були розіграні в даному сеансі психодрами.

Цей критерій найбільш яскраво демонструє диференційованість розглянутих нами явищ. Якщо глядач в Плейбек приймає найбільш активну участь і є рушійною силою процесу, то в ігровому театрі глядач є спостерігачем, на внутрішні переживання якого спрямована діяльність всієї цієї сфери мистецтва. У той же час в психодрамі глядачі є учасниками, але пасивними, сприймають все через свій досвід і мають можливість висловити свої враження, переживання і думки з приводу роботи, яка відбувалася.

Декорації. У *перформансах Плейбек театру* прийнято використовувати [1]: ящики або стільці, на яких сидять актори; "дерево" кольорової тканини; місце, де відбувається дія; стілець для оповідача; музичні інструменти; стілець для ведучого; артистичні доповнення.

У *класичному театрі* розрізняють два роди декорацій: активну, чисто-архітектонічну, до якої належать, наприклад, карнизи, консолі, тяги, лопатки,

цільні "архітектурні" споруди (макети) і т. п., і пасивну, чисто-орнаментальну, застосовувану для пожвавлення стін, стель і т. д. [3, с. 201]

А в психодраматичному підході використовують все, що є під рукою, або взагалі нічого не використовують.

Як ми бачимо, це найбільш демократичний критерій, який залежить скоріше від уподобань керівника та специфіки процесу, до якої можна віднести наступний диференційний критерій - тематику.

Тематика. Іноді *Плейбек-перфоманс* може спочатку задаватися певною темою, тоді глядачам пропонується розповідати історії, що розкривають цю тему. Іноді виступ проходить без заданої тематики, і тоді теми, які хвилюють присутніх у залі людей, розкриваються через глибинний малюнок, утворений їх розповідями. Він не завжди очевидний, але вмілий ведучий здатний донести його до свідомості учасників наприкінці виступу [1].

Теми *професійного театру* обрані заздалегідь, так як передбачаються репетиції і генеральна репетиція в костюмах і при декораціях до основного виступу.

Форми розігрування в *психодрамі* варіюються від буквального відтворення реальних подій до постановки символічних сцен, які ніколи не мали місця в реальності.

Таким чином, тематика зустрічей *Плейбек* і психодрами залежить від обставин, а постановочного театру - від обраного твору.

Особливості процесу. Головне в *Плейбек-перфомансі* - розповідь історії [1]:

1. Коли хто-небудь з глядачів висловлює бажання поділитися своєю розповіддю, то ця людина, звана Оповідачем, виходить із залу до стільця Оповідача. Сидячи на цьому стільці, вона розповідає історію, їй допомагає Ведучий.

2. Потім за допомогою Ведучого Оповідач вибирає акторів, які виконують ролі в його розповіді. Обрані актори встають на сцені. Коли історія розказана, Ведучий говорить: "Давайте подивимося".

3. Ця репліка є сигналом початку дії для акторів. Для створення певної атмосфери і настрою може звучати музика, актори можуть використовувати свої стільці для розмежування простору.

4. Актори і музиканти спонтанним чином імпровізують, розігруючи цю історію, і ця імпровізація може приймати різні артистичні форми, з тим, щоб схопити і виявити суть і ядро історії.

5. В кінці дії актори дивляться на Оповідача в знак того, що тепер їх інсценізація буде прийнята Оповідачем.

6. Потім Оповідач висловлює своє враження: йому надається можливість висловитися, якщо він відчуває в цьому потребу. Ведучий дякує Оповідачеві, і той повертається на своє місце. Потім запрошується наступний глядач, який бажає розповісти свою історію, і так далі.

Дуже важлива особливість акторської гри *для театру, який існує за законами К. Станіславського*, - переживання «тут і зараз». Будь-яка емоція, будь-яка дія має народитися на сцені. Актор, незважаючи на те, що він знає, що він повинен робити як той чи інший персонаж, повинен дати собі можливість захотіти зробити ту чи іншу дію. Дія таким чином здійснена буде природною і виправданою. Якщо одна й та ж дія з вистави у виставу буде відбуватися кожного

разу «тут і зараз», то вона не стане в актора якимось «штампом». Актор кожен раз буде виконувати її по-новому. І для самого актора виконання цієї дії кожного разу буде давати відчуття новизни, необхідне для того, щоб актор міг отримувати задоволення від того, що він робить [3, с. 94].

У зарубіжній літературі прийнято виділяти такі фази *психодрами* [4, с. 48]: розігрів, дію, опрацювання, завершення, шерінг.

Психодраматична сесія починається з розігріву, це може бути рухова або медитативна вправа, покликана підняти рівень енергії в групі та налаштувати учасників на певні групові теми. Потім відбувається вибір протагоніста, тобто того учасника, на якого протягом даної сесії буде працювати вся група. Дуже важливо, щоб вибиралася саме тема, а не людина, яка її представляє, оскільки тільки в цьому випадку обрана для роботи тема буде груповою. Етап дії закінчується, коли контракт, укладений з протагоністом, виконаний, тобто знайдено рішення проблемної ситуації або протагоніст відчуває, що отримав достатньо інформації про ситуацію. Форми завершення цього етапу залежать від контракту, укладеного між ведучим і протагоністом. Після етапу дії проходить шерінг - обмін почуттями між учасниками дії і глядачами. Спочатку учасники, які грали ролі, діляться своїми переживаннями «з ролі», тобто розповідають про те, як їм було бути, наприклад, мамою протагоніста. Потім вже вся група ділиться почуттями «з життя», тобто учасники розповідають про схожі ситуації, що відбувалися в їхньому житті, про почуття, які у них були під час дії або спостереження за нею.

Як ми бачимо, особливості процесу найкраще розкривають специфіку розглянутих явищ і демонструють відмінності в підходах і структурі.

Висновки. Був проведений порівняльний аналіз Плейбек театру, постановочного театру і психодрами за наступними критеріями: визначення понять, керівник, учасники, особистісні якості, особливості гри, глядачі, декорації, тематика, особливості процесу. За допомогою такої диференціації вдалося виявити відмінні риси кожного розглянутого нами явища, завдяки чому стає ще більш помітна самодостатність і унікальність Плейбек театру.

Список використаних джерел:

1. Нида В. О Плейбек-театре [Текст] / В. Нида. – [Электронный ресурс]. URL: <http://flogiston.ru/articles/therapy/playback>
2. Савінов В. В. Інтерактивний психологічний театр як засіб профілактики та подолання стресових ситуацій [Текст] / В. В. Савінов // Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. / Національна академія педагогічних наук України, Ін-т соц. та політ. психології; за наук. ред. Т. М. Титаренко. – К.: Міленіум, 2011. – 272 с. – С. 189–208.
3. Станиславский К.С. Работа актёра над собой [Текст] / К.С. Станиславский — Москва: Художественная литература, 1938. — 264 с.
4. Келлерман П.Ф. Психодрама крупным планом: Анализ терапевтических механизмов [Текст] / П.Ф. Келлерман. - М.: Независимая фирма «Класс», 1998 – 240 с.
5. Гротовский Е. От Бедного театра к Искусству-проводнику [Текст] / Е. Гротовский. - М.: Артист. Режиссер. Театр, 2003. – 351 с.
6. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я.Л.Морено [Текст] / Общ. ред. Е.В. Лопухиной и А.Б. Холмогоровой. - М.: Издательская группа "Прогресс", "Универс", 1994. – 352 с.

Отримано 11.05.2015 р.